

SULTAN II.ABDÜLHAMİT'E KARŞI BAŞARISIZ BİR DARBE TEŞEBBÜSÜ

İhsan Burak Birecikli*

¹Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Özet: Sultan II.Abdülhamit'in yeğeni olan Prens Sabahattin, Osmanlı tarihindeki meşhur Jön Türk'lerden birisidir. Avlonyalı İsmail Kemal, II.Abdülhamit ve Meşrutiyet dönemlerinin önemli politikacılarından. Müşir Recep Paşa, Sultan II.Abdülhamit'in saltanatı sırasında görev yapan bir asker ve devlet adamıdır. Sadrazam Mithat Paşa'nın oğlu olan Ali Haydar Mithat, siyasetçi ve milletvekilidir. Reşit Sadı, Osmanlı Devleti'nin Londra Sefâreti başkâtibidir. Hüseyin Tosun, Vasilaki Müsürüs ve diğer isimler, Genç Osmanlılar (Jön Türkler) olarak bilinmektedirler. Bazı Jön Türk'lerin hatıralarına göre; bu isimler Londra'da bir araya gelip bir toplantı yaptılar. Toplantının amacı; II.Abdülhamit'in yönetimine son vermek ve padişahı tahttan indirmek için bir askeri darbe planı hazırlamaktı. Saltanatı boyunca Padişah II.Abdülhamit'i tahttan indirmek için birçok darbe teşebbüsü planlanmıştı. Bu çalışmada, 1902-1903 yıllarında II.Abdülhamit'i tahttan indirmek için planlanan ancak gerçekleşmeyen bir başarısız darbe girişimi kısaca anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: II.Abdülhamit, Jön Türkler, Darbe Planı, Prens Sabahattin, Avlonyalı İsmail Kemal, Müşir Recep Paşa, Ali Haydar Mithat

An Attempt Of Unrealized And Abortive Coup Against To The Ottoman Sultan Abdulhamid II

Abstract: The Ottoman politician Prens Sabahattin (1878-1948) was one of the most prominent Young Turks and nephew of Sultan Abdulhamid II. Ismail Kemal Vlora (1847-1919) who was one of the most famous statesman of the era of Sultan Abdulhamid II and Costitution Periods. Marshal Recep Pasha (1842-1908) who was a military and diplomatic character of the era of Sultan Abdulhamid II. Ali Haydar Mithat (1872-1947) was a Turkish politician and son of the grand vizier Mithat Pasha. Resid Sadi was the first secretary at embassy in London. Huseyin Tosun, Vasilaki Müsürüs and others were well-known members of Young Ottomans (Jeune Turks). According to the memories of some Jeune Turks, they met in London and prepared a coup plan and decided on Abdulhamid's deposition. There were several coups with the same intent were planned of the period of Sultan Abdulhamid II. This paper has been briefly analysed that this attempt of unrealized and unsuccessful coup against to the Ottoman Sultan Abdulhamid's reign in 1902-1903.

Key words: Sultan Abdulhamid II, Young Turks, Coup Plan, Prince Sabahattin, Ismail Kemal Vlora, Marshal Recep Pasha, Ali Haydar Mithat.

1.GİRİŞ

Osmanlı tarihinde padişaha karşı ilk darbe teşebbüsü 1446 yılında “*Buçuktepe İsyanı*” ile başlar ve 1913 yılı “*Babıali Baskını*” ile sona erer. Osmanlı Devleti’nde 36 padişahтан 12’si tahtını isyan veya darbe ile kaybetmiştir.¹ Aslında 33 yıllık saltanatı boyunca Padişah II.Abdülhamit’i tahttan indirmek için pek çok darbe teşebbüsü planlanmıştı. Bu çalışmada, I.Jön Türk Kongresi’ni takiben 1902-1903 yıllarında II.Abdülhamit’i tahttan indirmek için planlanan ancak gerçekleştirilemeyen bir başarısız darbe girişimi kısaca anlatılacaktır.

Sultan II.Abdülhamit, 31 Ağustos 1876 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu’nun yeni padişahı olmuştu. Ancak tahta çıkmasından 9 ay sonra kendi iktidarına son verecek bir darbe teşebbüsü ile karşılaşmıştı. 19 Mayıs 1878 tarihinde Ali Suavi (1839-1878) adındaki bir Jön Türk, Sultan Murat’ı gözetim altında tutulduğu Çırağan Sarayı’ndan zorla çıkarıp yeniden tahta oturtmak için bir darbe teşebbüsünde bulunmuştu. İyileşmiş olduğu hakkında tam bir delil bulunmayan bir akıl hastasını (V.Murat) tekrar padişah yapmak uğrunda Ali Suavi canını vermişti.² Dönemin tanıklarına göre, bu darbe girişiminden Sultan Abdülhamit çok etkilenmiş ve derin korkulara kapılmıştır. Birkaç gün sonra ilk defa Selamlık Merasimi’ne katılmaz. İngiliz diplomat Layard, olaydan sonra sarayda yaptığı bir görüşmede, Abdülhamit’i tam anlamıyla depresyona gömülmüş ve bitkin bir halde gördüğünü ifade etmiştir.³ 1898 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Cenevre şubesinin hazırladığı ve İstanbul’daki Cemiyet mensuplarına gönderilen bir yazıda Padişah’a yönelik bir askeri hücum planı yer almaktaydı. Yıldız Sarayı’nın da planını içeren bu belge daha sonra II.Abdülhamit’in özel arşivinde bulunmuştu. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Cenevre şubesinin yayınladığı yazılarda Padişah yanlısı olmak İngiliz aleyhtarını olmak, Jöntürk olmak ise İngiliz dostu olmak olarak gösteriliyordu.⁴

Tarihsel birçok kaynağa göre; II.Abdülhamid, hiçbir siyasî muhalifinin idam cezasını uygulamamış ve muhalifleriyle hep uzlaşma yolunu tercih etmiş, öğrenci ise onlara padişaha bağlılık yemini ettirmiş ve okuluna devam etmesi-

¹ Erhan Afyoncu, Ahmet Önal, Uğur Demir, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010, s.6.

² Nazile Abbaslı, *Yıldız Sarayı Baskını Ali Suavi’nin Düşünce Yapısı*, Bilge Karınca Yayını, İstanbul, 2009, s.213.

³ François Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, Çev:Ali Berktaş, Homer Kitapevi, İstanbul, 2006, s.110.

⁴ Bkz. Suat Parlar, *Osmanlı’dan Günümüze Ordu Askeri Modernleşme Yoluyla Bayraksız İstila*, Bağdat Yayını, İstanbul, 2007.

ni sağlamış, siyasi ve askeri muhaliflerini ise çeşitli idari görevlere atamıştır. Mesela 1896 yılı darbe girişiminin önde gelen ismi Kâzım Paşa, “*padişahı devirmek girişiminde bulunan bir ihtilalci olarak oldukça hafif bir ceza*” almış ve İşkodra vilayetine II.Abdülhamid tarafından vali olarak tayin edilmiştir. Muhalifler için en ağır ceza; İstanbul’a uzak bir memlekete sürgüne gönderilmek idi. Mesela, İstanbul’a uzak olan Trablusgarp, Osmanlı Devleti’nin Kuzey Afrika kıtasındaki bir vilayettir. II.Abdülhamid, kendi yönetimine karşı muhalif olanların birçoğunu Trablusgarb’a bağlı bir sancak olan ve çölün ortasında yer alan Fizan’a sürgün ederdi. 1881’de Mithat Paşa ve ekibine, Padişah Abdülaziz’i öldürmek ve darbe yapmaktan dolayı idam cezası çıktığı halde II.Abdülhamit, onları Taif’e sürgün etti. Sürgüne gönderilenler içinde Makedonya komitecileri, Bulgar çetecileri, Jön Türkler (İttihatçılar), bazı tekke mensupları vb. vardı.

Trablusgarp ile İstanbul arasındaki tek bağlantı sadece denizyolu ile karşılanabiliyordu ve ayda birkaç taneyi geçmeyen gemi seferiyle sınırlıydı. Fizan ise Trablusgarp’tan yaklaşık 30 günlük uzaklıkta bir mesafedeydi. Sadece yerlilerin oturduğu bu uzak vahalar, padişah ve devlet aleyhinde tehlikeli işler planlayanlar için ideal bir tecrit yeri idi. Burada ne kışkırtıcı gazeteler, ne tahrikçi arkadaşlar ne de Avrupa’daki Jön Türklerin sahip olduğu geniş imkânlar vardı. Fizan, zararlı düşüncelerin ve tehlikeli planların hükmünü kaybettiği bir bölgeydi.⁵ Fransa’da etkinliklerini ve muhalefetlerini arttıran Osmanlı Devleti teb’ası gençlere Avrupalılar, Fransızca “*Jeunes Turcs*” (Jön ‘Genç’ Türkler) adını takmışlardı.⁶ Bir Fransız gemi kaptanı şöyle demiştir: “*A, evet, Fransa, Jön Türk’lerle doludur, merkezi komiteleri Paris’tedir. Ben birçoklarını şahsen tanırım. Zira bu vapurla beş yıldan beri Fransa’ya en az 500 tane Jön Türk taşıdık. Hepsi Fransızca bilir, hepsi Fransız kültürü almıştır, bizim mekteplerde okunmuştur. Geçen yıl bir delikanlı vardı. Büyük Fransız İhtilali’ne, doğrusu benden ziyade vakıftı. Bana demişti ki: Biz de böyle bir ihtilal yapacağız.*”⁷ II.Abdülhamit’in hatıralarında şöyle yazdığı rivayet edilir: “*Bir gün tarih, kendilerine “Jön Türkler” dedirten kimselerin neden Mason olduklarını elbette araştırarak ve ortaya koyacaktır. Benim tahkik ederek öğrenebildiklerimin hemen hepsi Masondur ve yine hemen hepsi, “İngiliz Locasına” bağlıydı! Bu localardan maddi yardım görüyorlardı. Bu yardımların insani mi yoksa siyasi mi olduklarını tarihçiler elbette bir gün öğrenecektir!*”⁸

⁵ Mehmet Altun, “Jön Türklerin Korkulu Sürgün Yeri Fizan Denen Şu Yer”, *Toplumsal Tarih*, Cilt:21, Sayı:125, Mayıs 2004, s.26-29.

⁶ Vahid Çabuk, *Hedefteki Sultan II.Abdülhamid*, Truva Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2004, s.224.

⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Bir Sürgün*, İletişim yayınları, İstanbul, 2007, s.34.

⁸ Levon Panos Dabağyan, *Osmanlı’da Şer Hareketleri ve Abdülhamit Han*, Kültür Sanat Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul, 2003, s.238.

Padişah Abdülhamit'e muhalif olanlar tarafından organize edilen I.Jön Türk Kongresi 1902 yılının Şubat ayında Paris'te toplanmıştır. (4-9 Şubat 1902) Kongrede İsmail Kemal Bey; Abdülhamid'e karşı askeri bir isyan tertip edelim ve padişah lehine vaki olabilecek yabancı müdahalesine karşı, isyancılara dost olabilecek bir devletin (özellikle İngiltere) yardımını temin edelim demiştir. Kongre'nin en önemli sonucu: "Yalnızca propaganda ve neşriyat yolu ile ihtilal yapılmaz, ancak yabancı bir devletin desteği ile Padişah Abdülhamit'e karşı ihtilal yapılabilir." şeklindeydi.

İsmail Kemal, Kongre'ye Arnavut ayrılıkçılarını temsilen katılmış ve Prens Sabahattin ile ekibini desteklemiştir.⁹ Kongre'den sonra lafla peynir gemisinin yürümeyeceğini anlayan ve Abdülhamit'e karşı derhal eyleme geçilmesini gerektirdiği kararına varan Prens Sabahattin ve İsmail Kemal Bey bir an evvel bir ihtilal yapmak için anlaşmışlardı.¹⁰ Prens Sabahattin, İsmail Kemal ve Müşir Recep Paşa'nın isminin karıştığı olay; 1902-1903 yıllarında cereyan eden II.Abdülhamit'i tahttan indirip Meşrutiyet idaresini yeniden yürürlüğe koyma teşebbüsüdür.¹¹ 1903 yılında İsmail Kemal, Prens Sabahattin ve Lütfullah, Ali Haydar Mithat, Londra Sefareti başkâtibi Reşit Sadi, Hüseyin Tosun ve Vasilaki Müsürüs Londra'da Hyde Park Otel'de bir araya gelip bir toplantı yaptılar. Amaç, Padişah II.Abdülhamit'i tahttan indirme çarelerini aramaktı.¹²

2. DARBE GİRİŞİMİNDE GÖZE ÇARPAN SİMLER

Prens Sabahattin: II.Abdülhamit'in yeğeni, Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkezîyet'in öncüsüdür. Yanında kardeşi Prens Lütfullah bulunmaktadır. Ancak darbenin hazırlığı sırasında babaları Damat Mahmut Paşa vefat etmiştir. (18 Ocak 1903)

Avlonyalı İsmail Kemal: II.Abdülhamit ve Meşrutiyet, İTC. döneminin önemli bir devlet adamı, vali ve Arnavut milliyetçisi.¹³ Müşir Recep Paşa: II.Abdülhamit'in saltanatında görev yapan bir subaydır. Harbiye Nazırlığı

⁹ Sina Akşin, *Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, İstanbul, İmge Kitabevi, 1994, s.116-117.

¹⁰ Ernest E. Ramsaur, *Jöntürkler 1908 İhtilalinin Doğuşu*, çev.Muhsin Önel Mengüşoğlu, Pinar yayını, İstanbul, 2004, s.97.

¹¹ Akşin, a.g.e., s.255.

¹² Ali Haydar Midhat, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hatıralarım*, Bengi yayını, İstanbul 2008, s.176.

¹³ Bkz. İhsan Burak Birecikli, "Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Siyasi Faaliyetleri (1870-1908)", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:3, Sayı:5, Ankara, Kış 2009, s.95-122.

yapmıştır. Başkatip Ali Cevat Bey'e göre; Recep Paşa, Harbiye Nazırı iken zehirlenerek öldürülmüştür.¹⁴ Recep Paşa, Kuzey Arnavutluk'un Mati bölgesindedir. Osmanlı ordusunda büyük bir itibara sahip olup ne Jön Türk'tür ne de muhalif bir siyasi görüşü temsil ederdi. Ancak taht değişikliğinin elzem olduğu kanaatindeydi.¹⁵ Şevket Bey: Müşir Recep Paşa'nın yaveri olup Arnavut kökenlidir. Tokyo sefiri Ferit Bey'in kayınpederidir.

Ali Haydar Mithat: Eski Sadrazam Mithat Paşa'nın oğlu olup, daha sonraları milletvekilliği yapmıştır. Reşit Sadi: Osmanlı Devleti Londra Sefâreti başkâtibidir.

Hüseyin Tosun: Fransızca öğretmeni olup Fransız kültürü ile yetişmiş bir gençtir. "1789 İnkılabı'nın ideolojisine, insan ferdinin haklarına bütün yüreğiyle bağlanmış bir Jön Türk'tür. Her hareketini bir esrar perdesi ile gizlemeyi severdi. Çünkü daima Abdülhamit hafiyeleri tarafından takip edilir olmak, onda ruhi bir hastalık halini almıştı."¹⁶ Kutay'a göre, Trablusgarp'tan firar eden zabitlerden olup Doktor Reşit Bey'in kardeşidir.¹⁷ Vasilaki Müsürüs: Rum Ortodoks Kostaki ailesi gibi Musurus ailesinin birçok mensubu, Osmanlı bürokrasisinin üst kademelerinde (hariciye, konsolosluk vb.) bulundu. Musurus Gikis (Vasilaki) adlı hâriciyeci, Şehbenderlik (konsolosluk) yaptıktan sonra Osmanlı Devleti'nin posta ve telgraf nâzırı oldu. (Ekim 1912-Haziran 1913)¹⁸

Cafer Brejdani: İsmail Kemal ve Recep Paşa arasında aracılık yapan bir Arnavut'tur.¹⁹ Brejdani, İsmail Kemal'in işlerini yapan bir hafiyedir.²⁰ Fazlı Bey: Mekteb-i Harbiye talebesi. I.Jön Türk Kongresi'nde icra komitesine seçilmişti.²¹ Cami Baykurt: Mekteb-i Harbiye mezunu bir zabit. Trablusgarp'ta görev yaptı. Gazetecilik ve mebusluk yaptı.

¹⁴ M.Naim Turfan, *Jön Türklerin Yükselişi-Siyaset Askerler ve Osmanlı'nın Çöküşü*, Alkım yayını, İstanbul, 2005, s.262.

¹⁵ Peter Bartl, *Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları*, çev:Ali Taner, Bedir yayını, İstanbul, 1998, s.261-262.

¹⁶ Cami Baykurt'un Anılarıyla Son Osmanlı Afrikası'nda Hayat-Çöl İnsanları, Sürgünler ve Jön Türkler, Haz:Arı İnan, İş Bankası Kültür yayınları, İstanbul, 2009, s.43.

¹⁷ Cemal Kutay, *Prens Sabahattin Bey Sultan II.Abdülhamid İttihad ve Terakki*, Tarih Yayınları Ercan matbaası, İstanbul, 1964, s.174.

¹⁸ Sinan Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli (1839-1922) Prosopografik Rehber*, İsis Yayını, İstanbul 1999, s.112.

¹⁹ Bartl, a.g.e., s.262.

²⁰ Mustafa Yalçın, *Jön Türklerin Serüveni*, İlke Yayınları, İstanbul, 1994, s.112.

²¹ Süleyman Kocabaş, *Kendi İtiraflarıyla Jön Türkler Nerede Yanıldı? 1890-1918*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1991, s.81.

Padişaha muhalif kesim, yapılması düşünülen bir saray darbesinin; bazı askeri paşaların desteğinin alınmaması halinde ölü doğacağıının farkındaydı. Bu darbe teşebbüsü için Trablusgarp şehri önemli bir yer konumundadır. Çünkü Trablusgarp'a Ordu Kumandanı olarak Bağdat'tan atanan Recep Paşa, padişaha muhalif sürgünlerle görüşmesinin etkisiyle bir darbe teşebbüsü için ikna edilebilecek Arnavut kökenli bir kumandandır. Recep Paşa'yı darbe teşebbüsüne teşvik eden en önemli isim, Paşa'nın kendisi gibi Arnavut olan yaveri Şevket Bey'dir.

Trablusgarp'ta İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yedi numaralı grubu; Trablusgarp kumandanı Recep Paşa'nın yaveri Şevket Bey tarafından kurulmuştur. Cemiyetin faaliyetleri sonucunda birçok mülki erkân ve askeri zabitân cemiyete üye olmuştur.²² Abdullah Cevdet, sürgün olarak gönderildiği Trablusgarp'ta rahat bir faaliyet alanı bulduğu gibi Yusuf Akçura ve Ahmet Ferit Tek vb. Recep Paşa ve yaverinin yardımlarıyla Malta üzerinden Paris'e kaçabildiler.²³

3. DARBENİN GELİŞİMİ

Bu olayın en önemli simalarından olan Prens Sabahattin ve İsmail Kemal, Recep Paşa'nın yaveri olan Şevket Bey ile görüşmek üzere Malta'ya gitmişlerdi. Bu görüşmede Jön Türk'lerden Fazlı Bey de yer almıştı.²⁴ Recep Paşa, padişaha karşı bir askeri ihtilâl²⁵ gerçekleştirmek için Selanik ya da Bolayır gibi stratejik bir noktayı silahlı bir kuvvetle ele geçirilip Avrupa'nın dikkatini celp edecek ve Sultan'a darbecilerin istekleri dayatılacaktı.²⁶ İsmail Kemal ise anılarında: "*Şahsen Avrupa'da telaş uyandıracak ve Avrupa'nın dikkatini çekecek bir hareket tarzını destekliyordum. Böylece ülkeye fazla zarar gelmeden Sultan taviz vermeye zorlanacaktı. Bilhassa İngiltere'nin diplomatik desteğini peşinen sağlamak gerekliydi.*" demektedir.²⁷ Görüşmeler sırasında Sabahattin

²² M.Şükrü Hanioglu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi*, Üçdal Nesriyat, İstanbul, 1981, s.30.

²³ Ahmet Cevat Emre, *İki Neslin Tarihi*, Nurgök Matbaası, İstanbul, 1960, s.73.

²⁴ Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul, Tan Matbaası, 1945, s.155.

²⁵ BOA. DH.MUİ. D:80-2 G:39. 15.R.1328. İsmail Kemal'in ihtilal peşinde olduğu: "...İsmail Kemal ve avanesi ... yalnız memlekette bir ihtilal çıkararak bu vesile ile hükümet-i ecnebiye nezdinde tesvîlata müsaid bir zemin ihzar ve bu uğurda memleket mahû olsa ve böyle münaflıklar yine mani gördüklerinden hükümet-i hazırayı alt üst eylemekten ibarettir." şeklinde anlatılmaktadır.

²⁶ Bartl, *a.g.e.*, s.262.

²⁷ *İsmail Kemal Bey Hatıratı*, Editör:S.Story, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 2009, s.220. Asker Sert mevkiine çıkarılacaktır. Kuran, *a.g.e.*, s.156.

Bey, İstanbul dışında yapılacak bir hareketin, Sultan II.Abdülhamit'e vakit kazandıracağını, dolayısıyla girişilecek bir hareketin doğrudan doğruya başkent İstanbul'da hazırlanmasının daha uygun ve ihtilâlciler için tehlikesiz olduğunu bildirdi.²⁸ Darbe harekâtının nereden başlayacağı konusunda ihtilaf başlamıştı: Satın alınacak ya da kiralanacak vapurlara, Recep Paşa komutasında Trablusgarp'tan bindirilecek bir alay piyade ve iki batarya topçu askeri manevra bahanesiyle yola çıkarılıp, İstanbul'a yani padişaha hücum edilecek ve İstanbul'dan sağlanacak destekle güçlendirilerek bu iş nihayete erdirilecekti. Ancak doğrudan İstanbul'a gelme fikrinden Çanakkale'de boğazi koruyan memur ve subaylara itimat edilemediği için vazgeçme durumu söz konusuydu.²⁹

Recep Paşa komutasındaki askerler Selanik, Bolayır, Dedeoğaç ya da Saros Körfezi gibi stratejik bir noktada merkezlenerek Çanakkale Boğazi denetim altına alınacak ve İngiliz filosu tarafından desteklenecek idi.³⁰ Bir başka planda; Trablusgarp'taki askerler un yüklü İngiliz ticaret gemilerine bindirilecek, Yeşilköy'le surlar arasında muayyen bir noktada karaya çıkılacak ve İstanbul'daki II.Fırka ile birleşilerek Yıldız Sarayı ve padişah savaşı ele geçirilecekti. Bir başka planda ise; Trablusgarp askerleri Yunanistan'dan alınan gemilerle yabancı bayrak altında Osmanlı başkentine taşınacaktı. Bu birliklerin İstanbul'da bulunan bazı subaylarla birleşmesinden sonra darbe gerçekleştirilecekti. İçi asker dolu gemiler, Çanakkale Boğazi'nden geçerek Ahırkapı'da demirleyecek ve sonra gemi ambarlarında saklanan askerler İstanbul'da karaya çıkacaktı. Arnavutluk'ta isyan çıkarılacak, II.Abdülhamit'in iktidarını devirecek ihtilâl, Arnavutluk'tan tüm ülkeye yayılacak şekilde yapılacaktı.

Tasarlanan ilk plana göre; Trablusgarp'tan alınacak askeri birlik önceden temin edilecek vapurlarla Saros Körfezi veya Selanik'e çıkarılacak, İngiliz filosu tarafından desteklenecek olan bu hareketle Arnavutluk'ta bir isyan çıkarılacak ve bu yolla Padişah, Meşrutiyet yönetimini yeniden yürürlüğe koymak zorunda bırakılacaktı.³¹ Malta görüşmeleri sonunda alınan karara göre, Trablusgarp'ta bulunan askeri fırkadan temin edilecek birkaç tabur askeri manevra bahanesiyle

²⁸ Kuran, *a.g.e.*, s.156.

²⁹ Alexander Ular-Enrico Insabato, *Sönen Hilal Türk Sırlarının Perdeleri Aralanıyor*, Tarih Encümeni yayını, İstanbul, 2008, s.239.

³⁰ Yalçın, *a.g.e.*, s.111.

³¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi 1908-1918*, Cilt:IX, TTK. yayını, Ankara, 1999, s.244.

Çanakkale Boğazı'ndan yabancı bandıralı bir gemiyle geçirilerek İstanbul önlerine getirilirken, İstanbul'dan sağlanacak destekle güçlendirilerek hükümet etkisiz hale getirilecek ve Kanun-u Esasi'nin yeniden yürürlüğe konması sağlanacak ve önceden alınacak tedbirlerle yabancı müdahalesine de fırsat verilmeyecekti.³² Denizde manevra yapmak bahanesiyle askerler, un yüklü İngiliz ticaret gemilerine binecek, İstanbul'da Yeşilköy ile surlar arasında muayyen bir noktada askerler karaya çıkarılacak ve Harbiye nezaretindeki II.Fırka ile birleştirilerek padişah ve sarayı ele geçirilecekti.³³ Askeri işlerini üstlenen Şevket Bey, Recep Paşa'yı ikna etmek üzere Trablusgarp'a dönerken; olayın siyasi ve mali işlerini de (gemi ve para tedarik etme); Sabahattin, İsmail Kemal ve Fazlı Bey'ler üstlenmişlerdi.³⁴ Recep Paşa'nın ilk görüşü, Trablusgarp'tan bir miktar asker gemilerle Arnavutluk'a çıkarılıp, II.Abdülhamit'in iktidarını devirecek ihtilâl Arnavutluk'tan tüm ülkeye yayılması şeklindeydi. Şevket Bey ise, Arnavutluk'ta bir isyan çıkmasının yabancı devletlerin müdahalesine neden olacağı endişesiyle Dedeağaç'ı daha uygun görmüş ve Recep Paşa da Şevket Bey'in bu görüşüne katılmıştır. Ayrıca ilk hareketin Arnavutluk'ta başlatılması, bütün ihtilal girişimine Arnavut milliyetçiliği rengi verecekti. Şevket Bey'in Recep Paşa'yı ikna ettiğine dair haberin ulaşması üzerine Sabahattin Bey hemen harekete geçerek para tedariki yoluna giderken, İsmail Kemal Bey de Londra Elçiliği Başkâtibi olan Reşit Sadi Bey aracılığıyla İngiliz diplomatlarıyla temasa geçmiş ve yapacakları ihtilalde yardım göreceklere sözünü almıştır. Fazlı Bey ise Atina'ya giderek ihtiyaç duyulan vasıflarda gemi bulma işleriyle uğraşmıştır. Gemilerin buradan temin edilmesinin mümkün olacağı düşüncesiyle Paris'e dönmüştür.³⁵ Bu darbe işinde en mühim rolü, bu iş için Londra sefareti başkâtipliğinden istifa eden Reşit Sadi Bey oynamıştır. Reşit Sadi, gençlik tahsilini İngiltere'de yapmış bir zattu ve Londra'da siyasi mahfillerde ve finans âleminde kuvvetli münasebetleri vardı. Reşit Bey, darbe hazırlığı için 250.000 frank ile Trablusgarp'a gelmişti.³⁶

Recep Paşa'dan gerekli teminatı alan İsmail Kemal, planlarını Paris'teki İngiliz elçisi Sir Edmond Manson'a anlatmıştı. Elçi, ona İngiliz dışişlerine ulaştırılmak üzere bazı mektuplar vermiş ve İsmail Kemal Londra'da daimi müsteşar Lord Sanderson ile görüşerek İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Landsdowne'dan

³² Kuran, *a.g.e.*, s.156.

³³ Ali Fahri Ağababa, *Şeref Kurbanları II.Abdülhamit Döneminde Bir Sürgün Hikayesi*, Haz: A.Buğra, M.Kuzu, Çatı Kitapları, İstanbul, 2007, s.293.

³⁴ Süleyman Kani İrtem, *Yıldız ve Jön Türkler*, Temel yayını, İstanbul, 1999, s.189.

³⁵ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt:I, Kısım:I, TTK. yayını, Ankara, 1991, s.299.

³⁶ Kuran, *a.g.e.*, s.159. Baykurt, 10 bin İngiliz lirasından da bahseder. Baykurt, *a.g.e.*, s.150.

yardım sözü almıştır. Daha sonra İngiliz yetkililerin tavsiyesi üzerine Lord Cromer'i haberdar etmek için İsmail Kemal, Mısır'a gelmiştir.³⁷ İngilizlerle görüşen İsmail Kemal'in İngilizlerle ne tür bir ihtilal planladığına dair iz "Intelligence Service"nin gizli dosyalarında bulunabilir.³⁸ Askeri getirecek gemilerin Atina'dan sağlanabileceği düşünülmüş ve Sabahattin Bey gerekli mali kaynağı sağlamıştır.³⁹ Bu ihtilal işi için Prens Sabahattin ve Reşit Sadi Bey'ler önemli miktarda şahsen borçlanmışlardır. Darbe hazırlığı için Batı Avrupa ve Kuzey Afrika'yı dolaşan İsmail Kemal'in kendisine emanet edilen paraları gereken hassasiyetle kullanmadığı iddia edilmiştir.⁴⁰

4. ANLAŞMAZLIKLAR VE GİRİŞİMİN AKİM KALMASI

Girişilecek harekâta önemli görevler alan söz konusu kişiler değişik yerlerde siyasi ve mali temaslarını sürdürürken İsmail Kemal Bey'den bir süre haber alınmamıştır. Bu arada Reşit Sadi Bey, Trablusgarp'a giderken, Sabahattin ve Fazlı Bey'ler ise Atina'ya gitmişlerdir. Atina'da toplanan komite üyeleri durumu değerlendirirken; İsmail Kemal Bey'in şüphe uyandırıcı bazı hareketleri, Yunanlı bir zabıt ile aralarındaki görüşme ve yakınlık diğer ihtilalcilerde rahatsızlık uyandırmıştır. Diğer taraftan İsmail Kemal Bey'in darbe teşebbüsüne Yunan Kralı ve Mısır Hidiv'ini de karıştırmak istemesi ve darbe girişimini Kral ve Hidiv'in yardımıyla gerçekleştirmek istemesi de komite üyeleri arasında hoş karşılanmamıştır.⁴¹ Mısır Hidiv'i ihtilal sonucunda Abdülhamit iktidardan düşünce hilafet makamına sahip olacağı düşüncesi ile bu plana sıcak bakıyordu.⁴² Fazlı Bey, Yunanistan'da iken İsmail Kemal'in bir yolculuk sırasında trende özel bir kompartımanda oturduğunu ve Yunanlı subaylarla İsmail Bey'in Rumca konuştuğuna şahit olmuştur. İsmail Kemal, Prens Sabahattin ve diğerlerinin ihtilal için topladığı paranın yeterli olmayacağını ve başkalarından da destek almak gerektiğini Fazlı Bey'e ifade etmiştir.⁴³ Ancak İsmail Kemal; bu planın uygulanmasından şüphe duyduğu için Kral

³⁷ Yalçın, *a.g.e.*, s.111-112.

³⁸ Y.Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt:II Kısım:IV, TTK. Yayını, Ankara, 1991, s.45.

³⁹ Banu İşlet Sönmez, *İttihat ve Terakki Dönemi Arnavut Muhalefeti ve Arnavut Ulusal Hareketi*, YKY., İstanbul, 2007, s.80-81.

⁴⁰ Bartl, *a.g.e.*, s.262.

⁴¹ Kuran, *a.g.e.*, s. 159, 164.

⁴² Ular-Insabato, *a.g.e.*, s.241.

⁴³ Kutay, *a.g.e.*, s.164, 166.

ve Hidiv'in desteğini almak istedi, ancak doğrudan destek alamadı.⁴⁴ Fazlı, Lütfullah, Sabahattin ve Müsürüs Bey'ler, Yunan kralından destek alınmasına karşı çıkarken bu sırada İsmail Bey, Atina'daki Jön Türk'lerden para toplamaya bile başlamıştır.⁴⁵ Ayrıca İsmail Bey anılarında, Prens Sabahattin'in sözünü ettiği kiralanmış üç adet Yunan gemisini hiçbir zaman görmediğini söylemektedir.⁴⁶ Yunan hükümeti vapurların Napoli'de hazır bulunacağını vaat etmiştir.⁴⁷

Ayrıca İngiliz hükümetini planlarıyla ilgilendirmeyi kesin ve eylemli olarak başardığını anlatır.⁴⁸ İhtilal sırasında İngiltere Akdeniz donanmasını Beşike'de bulunduracağı sözünü vermiş ve diğer ülkelerin hadiseden haberdar olmaması için Eastern Telgraf kablosunun Odesa ve Köstence kısımlarının kesilmesi düşünülmüştür.⁴⁹ Ayrıca İsmail Bey isyan sırasında askerleri coşturacak bir beyanname bile hazırlamıştır: "*Bugün Yıldız tepesinde oturan Abdülhamit'i yerinden yıkmazsanız, diğer tepede bulunan Ayasofya ve Sultan Ahmet camilerinin kubbelerine haç dikilecektir.*"⁵⁰ Mısır Hidivi Abbas Paşa'nın bu iş için İsmail Bey'e 25 bin frank verdiği iddia edilmektedir.⁵¹ Kendisince belli olan maksat meydana geldikten sonra bir gün İsmail Bey: "*Siz İstanbul'a girin de beni o vakit çağırın!*" demiştir.⁵² Recep Paşa'ya ise: "*Askeri Arnavutluk'a göndermek ve Arnavutluk'un istiklâlini temine çalışmak daha doğrudur. Bu suretle Abdülhamit te tehdit edilmiş olur.*"⁵³ Ayrıca İsmail Bey aldığı paraları iade etmeye yanaşmayınca Prens Sabahattin, İngiliz banker E.Cassel'e parasını geri ödemiş ve İsmail Bey ile artık yollarını ayırmıştır.⁵⁴ İhtilal için İngiliz banker Cassel'den 10 bin altın alındı. Ancak Cassel, asker Çanakkale'ye gelince herkesten önce kendisinin haberdar edilmesini şart koştu, amacı ihtilal

⁴⁴ Mehmet Hacısalihoğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu 1890-1918*, Tarih Vakfı Yurt Yayını, İstanbul, 2008, s.129.

⁴⁵ İrtem, *a.g.e.*, s.192-193. İsmail Bey, Yunan başvekilinden 10 bin drahmi aldı. Midhat, *a.g.e.*, s.178.

⁴⁶ İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.222.

⁴⁷ Kocabaş, *Kendi İtiraflarıyla...*, s.86.

⁴⁸ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK. Yayını, Ankara, 1996, s.200.

⁴⁹ Kuran, *a.g.e.*, s.156.

⁵⁰ Midhat, *a.g.e.* s.176.

⁵¹ Ular-İnsabato, *a.g.e.*, s.245. Hidiv 4 bin altın daha verdi. Midhat, *a.g.e.*, s.177.

⁵² Ağababa, *a.g.e.*, s.212.

⁵³ Kocabaş, *Kendi İtiraflarıyla...*, s.87.

⁵⁴ Sacit Kutlu, *Didarı Hürriyet Kartpostallarla II.Meşrutiyet*, Bilgi Ü. Yayını, İstanbul, 2004, s.83.

sırasındaki spekülasyonlardan elde edeceği maddi kârı.⁵⁵ Prens Sabahattin bir nutkunda Cassel'e: "Verdiğiniz bu para insaniyete büyük bir hizmet edecektir. Abdülhamit'ten ...milleti kurtardığınız için Osmanlılar sizi minnet ve şükranla yad ederek namınıza heykel dikeceklerdir."⁵⁶

İsmail Kemal Bey, kendi hürs ve menfaatine göre işe girdiği ve ihtilal işinde tecrübesi olmadığı için Recep Paşa bu hayale iştirak eylemeyi reddetmiştir.⁵⁷ Nitekim Yunanistan'dan beklenen yardımın sağlanmaması, Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın da desteğinin sağlanmasını şart koşan İsmail Bey'in harekâttan vazgeçer görünmesi, İsmail Bey'in içinde bulunmayacağı bir eyleme Recep Paşa'nın da destek vermemesi, eylemin fiiliyata girişmeden sona ermesine sebep olmuştur. Darbe teşebbüsü neticesiz kalınca, Prens Sabahattin ve arkadaşları Paris'e geri dönmüşlerdir. Ali Haydar Mithat, İngiliz bankerlerinin bu girişim için borç para verdiklerini, Mısır Hidiv'inin de maddi yardımda bulunduğu gibi, Sultan Abdülhamit'i de bu darbe işinden haberdar ettiğini, İsmail Kemal'in sadece Arnavutluk'a asker çıkararak Arnavutluk'un bağımsızlığını sağlamayı istediğini ve bu ihtilal teklifinin padişaha ihanete yavaşmayan Recep Paşa tarafından reddedildiğini yazmıştır.⁵⁸ Trablusgarp'ta sürgün hayatı yaşayan ve bu vesile ile Şevket Bey'le yakınlık kurmuş olan Ahmet Cevat Emre'ye göre; Recep Paşa'nın, tam eyleme girişileceği sırada verilen karardan vazgeçtiğini ileri sürmüştür.⁵⁹

Sultan Abdülhamit'i hal' etmek ve Kanun-u Esasi'yi geri getirmek emeli, Reşit Sadi Bey'in Cami Bey'e yazdığı notlardan anlaşılmaktadır. Reşit Sadi Bey, önce Prens Sabahattin ile görüşmüş, daha sonra İsmail Kemal Bey'le görüşmüş ve Müşir Recep Paşa'nın, yaveri Şevket Bey vasıtasıyla bu işten haberdar olduğunu öğrenmiştir. Harekâtın askeri kanadını Müşir Recep Paşa yerine getirecek, kiralanan gemilere bindirilen Trablusgarp'taki askerler, Çanakkale boğazından geçirilip İstanbul'a çıkarılacak, Topkapı Sarayı basılacak, Sancak-ı Şerif çıkarılacak, halk da ihtilâlcilerin yanına alınarak padişah tahttan indirilecekti. Bu iş için gerekli para bir İngiliz bankerden temin edilecek ve hemen para Recep Paşa'ya gönderilecekti. Ancak planın ayrıntılarını Müşir Recep Paşa ile görüşmek için Trablusgarp'a giden Reşit Sadi Bey,

⁵⁵ Midhat, *a.g.e.*, s.177.

⁵⁶ Kocabaş, *Kendi İtiraflarıyla...*, s.86.

⁵⁷ İrtem, *a.g.e.*, s.196.

⁵⁸ Bayur, *a.g.e.*, s.300.

⁵⁹ Emre, *a.g.e.*, s.80.

Paşa'nın bu plandan habersiz olduğunu hayret içinde öğrenmiş, fakat yapılan birkaç toplantıda Recep Paşa'yı ikna etmiştir. Ancak daha sonra Atina'da Prens Sabahattin ve İsmail Kemal Bey'lerle görüşen Reşit Sadi Bey umutsuzluğa düşmüştür. Çünkü; İsmail Kemal'in Yunan Kralı'nın yaverlerinden birinin evinde misafir kalması ve gerekli vapurların henüz kiralanmamış olması, Mısır Hidivi'nin bu iş için verdiği çekin tahsili için bankaya gidildiğinde, bu paranın İsmail Kemal tarafından önceden tahsil edilmesi vb. gelişmeler rahatsızlık yaratmıştır. Reşit Sadi Bey, "Jön Türklüğün gururunu kurtarmak için alınan bu borç parayı 13 günde geri ödediğini" söylemiştir.⁶⁰ Ayrıca Recep Paşa ve yaveri Şevket Bey arasındaki geçen bir konuşmada; Şevket Bey'in hemen askeri hazırlıklara başlanması hususunda Recep Paşa'yı sıkıştırması üzerine Paşa, sert bir şekilde Şevket Bey'i reddetmiştir. Ayrıca Paşa, kendisine verilen para zarfını (üç bin Sterlin) Reşit Sadi Bey'e iade etmiştir. Böylece II.Abdülhamit'i tahttan indirmek için girişilecek denizaşırı bir darbe teşebbüsü sona ermiştir.⁶¹

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada dönemin şahitlerinin ve olayın içinde bizzat yer alanların bu konu hakkındaki yorumlarını diğer kaynaklarla teste ve kritiğe tabi tutmaya çalıştık. Ancak kimin tam olarak doğruyu söylediğini bilemiyoruz. Her biri darbe girişiminin başarısızlığının faturasını diğerlerine kesmektedir.

Kocabaş'a göre; Mizancı Murat'ın padişahla anlaşıp İstanbul'a dönmesi, Avrupa'daki Jön Türk hareketini zayıflatmıştı. Taze bir güç olarak İngiliz yanlısı ekip Avrupa'ya firar etti. Çok geçmeden hükümet darbesi dedikoduları çıktı. 1903'te Prens Sabahattin, İsmail Kemal, Ali Haydar Mithat üçlünün Sultan'a karşı ihtilâl girişimleri dikkate alınır; Bağdat Demiryolu gibi bazı imtiyazların Almanlara verilmesi sebebiyle, bu ihtilâlin altında bir İngiliz parmağının varlığı sezilmektedir.⁶² Ayrıca darbe toplantılarının yapıldığı Malta, İngiliz idaresinde olduğu için bu işte İngilizlerin rolü araştırılmaya muhtaçtır.⁶³ Nitekim Yalçın'a göre; Recep Paşa, Makedonya'ya asker sevki yaparak oradan yayılmak suretiyle darbeyi başarıya ulaştırmak

⁶⁰ Abdulnasır Yiner, "Müşir Recep Paşa'nın Askeri ve Siyasi Hayatı (1842-1908)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2006, s.177.

⁶¹ Baykurt, *a.g.e.*, s.151.

⁶² Süleyman Kocabaş, *Sultan II.Abdülhamid*, Vatan Yayını, İstanbul, 1995, s.354.

⁶³ Kocabaş, *Kendi İtiraflarıyla...*, s.83.

hususunda İsmail Kemal'e söz vermiş, fakat belki de son anda İngiltere'nin yeni bir oluşuma kendini hazır hissetmeyip yardımdan vazgeçmesi planları bozmuştu.⁶⁴

Darbe girişiminin mutlaka padişah aleyhine ve başkent İstanbul'a yöneltilmesi zaruri olduğuna göre, padişaha yardım için Rus Çar'ının fiili müdahaleye kalkması ve İstanbul ile boğazları ele geçirmek istemesi, herkes gibi Recep Paşa'yı da endişelendiren en büyük tehlike idi. Ayrıca Alman Kayseri II.Wilhem ile Avusturya ve İtalya hükümetlerinin alacakları vaziyet hesaba alınması icap eden bir başka meseleydi. Bazı komite üyelerine göre; bu tehlikeli durumu en başta önleyebilecek yegâne kuvvet, İngiltere'nin tam zamanında darbeciler lehine alacağı tavır olabilirdi.⁶⁵

Bartl'a göre; askerleri taşıyacak gemilerin hiçbir zaman ayarlanmaması bu faaliyeti hüsrana uğratmıştır.⁶⁶ Recep Paşa, bu darbe girişimine önceleri sıcak bakmış ancak gemilerin zamanında temin edilmemesi üzerine askerinin manevra yapma mevsimi geçtiği için Paşa, artık bu işin bir neticeye ulaşamayacağını anlamıştır.⁶⁷ Bedevi Kuran'a göre; İsmail Kemal ve Prens Sabahattin liderliğinde kurulan "Osmanlı Hürriyetperverân Cemiyet"i 1903 yılında Padişah'a yönelik planladıkları darbe girişiminden, maddi zorluklar yüzünden vaz geçtiler.⁶⁸ Ramsaur'a göre, nereden bakılırsa bakılsın darbe girişiminin gerçekleşmemesinin baş sorumlusu; İsmail Kemal Bey gözükmemektedir. Başarısızlık nedenleri ne olursa olsun bu girişimin Prens Sabahattin'e hayli para ve zamana mal olduğu da unutulmamalıdır.⁶⁹ İsmail Bey ise başarısızlık konusunda Prens Sabahattin'i suçlamaktadır.

Recep Paşa, bir darbe halinde devletin düşeceği müşkül durumu da hesaba katmaktadır. Her şeyden önce Trablusgarp'ın tehlikeye düşme ihtimali vardır. Mithat Bey'e göre; İsmail Bey bu ihtilâli Arnavutluk'ta başlatma ve Arnavutluk'un istiklalini sağlama ısrarındadır. Arnavutluk sahilinde başlatılacak bir hareketin bu işe milli bir Arnavut ayaklanması rengi vereceği düşüncesi yüzünden İsmail Kemal'in fikrine diğer komite üyeleri karşı çık-

⁶⁴ Yalçın, *a.g.e.*, s.113.

⁶⁵ Baykurt, *a.g.e.*, s.148.

⁶⁶ Bartl, *a.g.e.*, s.262.

⁶⁷ Ramsaur, *a.g.e.*, s.99.

⁶⁸ Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s.129.

⁶⁹ Ramsaur, *a.g.e.*, s.100-101.

mıştır. Ayrıca onlara göre, İsmail Kemal bu işte samimi değildir.⁷⁰ Askeri harekâtı Trakya'da başlatma seçeneği, II.Ordu'da bu yönde bir hazırlık olmaması nedeniyle kimseye makul görünmemiştir.

Cami Bey'e göre; Reşit Sadi Bey'in vapura bineceği gün kumandanlık daire-sinde Recep Paşa ve yaveri Şevket Bey arasında geçen bir konuşmada, Şevket Bey'in hemen askeri hazırlıklara başlanması hususunda Recep Paşa'yı sıkış-tırması üzerine Paşa'nın sert bir ifadeyle Şevket Bey'i reddetmesi bu ihtilal girişimini bitirmiştir.

İstanbul dışında yapılacak bir hareketin Abdülhamit'e vakit kazandıracağı, dolayısıyla bu ihtilâlin doğrudan doğruya başkent İstanbul'a karşı hazırlan-masının daha uygun ve ihtilâlciler için tehlikesiz olacağı konusunda karar verilmişse de İstanbul'a baskın yapılması için gerekli askeri ve siyasi hazır-lıklar yapılamamıştır.

Bayar'a göre; İsmail Kemal, attığı adımlarla İngiltere'den Avusturya ve Yunanistan'a varıncaya kadar her devleti kullanmaya çalışmış ve hepsinden para ve destek sözü almıştır. Jön Türkler'den Ahmet Rıza Bey grubunun bu eyleme destek vermemesi, İngiltere'den ve Yunanistan'dan beklenen yardı-mın bir türlü sağlanamaması, Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın ve Yunan Kralı'nın desteğinin sağlanmasını şart koşan İsmail Kemal Bey'in harekâttan vazgeçer tavırlara girmesi, Recep Paşa'nın endişeleri giderilmediği için bu işten vaz geçmesi, bu darbe eyleminin fiiliyata girişmeden sona ermesine se-bep olmuştur.

6. KAYNAKLAR

- Abbasi N., *Yıldız Sarayı Baskını Ali Suavi'nin Düşünce Yapısı*, Bilge Karınca Yayını, İstanbul, 2009.
- Afyoncu E., Ahmet Ö., Uğur D., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Ağababa A.F., *Şeref Kurbanları II.Abdülhamit Döneminde Bir Sürgün Hikayesi*, Haz:A.Buğra, M.Kuzu, Çatı Kitapları, İstanbul, 2007.
- Akşin S., *Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı*, İstanbul, İmge Kitabevi, 1994.
- Altun M., "Jön Türklerin Korkulu Sürgün Yeri Fizan Denen Şu Yer", *Toplumsal Tarih*, Cilt:21, Sayı:125, Mayıs 2004.
- Bartl P., *Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları*, çev:Ali Taner, Bedir ya-yını, İstanbul, 1998.
- Bayur Y.H., *Türk İnkılâbı Tarihi*, Cilt:I, II, Kısım:I, IV, TTK. yayını, Ankara, 1991.

⁷⁰ Midhat, a.g.e. s.178.

- Birecikli İ.B., "Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Siyasi Faaliyetleri (1870-1908)", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt:3, Sayı:5, Ankara, Kış 2009, s.95-122.
- BOA. DH.MUİ. D:80-2 G:39. 15.R.1328.
- Cami Baykurt'un Anılarıyla Son Osmanlı Afrikası'nda Hayat-Çöl İnsanları, Sürgünler ve Jön Türkler*, Haz:Arı İnan, İş Bankası Kültür yayımları, İstanbul, 2009.
- Çabuk V., *Hedefteki Sultan II.Abdülhamid*, Truva Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2004.
- Dabağyan L.P., *Osmanlı'da Şer Hareketleri ve Abdülhamit Han*, Kültür Sanat Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul, 2003.
- Emre A.C., *İki Neslin Tarihi*, Nurgök Matbaası, İstanbul, 1960.
- Georgon F., *Sultan Abdülhamid*, Çev:Ali Berktaş, Homer Kitapevi, İstanbul, 2006.
- Hacısalihoğlu M., *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu 1890-1918*, Tarih Vakfı Yurt Yayını, İstanbul, 2008.
- Hanioğlu M.Ş., *Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1981.
- İrtem S.K., *Yıldız ve Jön Türkler*, Temel yayını, İstanbul, 1999.
- İsmail Kemal Bey Hatıratı*, Editör:S.Story, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 2009.
- Karal E.Z., *Osmanlı Tarihi 1908-1918*, Cilt:IX, TTK. yayını, Ankara, 1999.
- Karaosmanoğlu Y.K., *Bir Sürgün*, İletişim yayımları, İstanbul, 2007.
- Kocabaş S., *Kendi İtiraflarıyla Jön Türkler Nerede Yanıldı? 1890-1918*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1991.
- Kocabaş S., *Sultan II.Abdülhamid*, Vatan Yayını, İstanbul, 1995.
- Kuneralp S., *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli (1839-1922) Prosopografik Rehber*, İsis Yayını, İstanbul 1999.
- Kuran A.B., *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul, Tan Matbaası, 1945.
- Kutay C., *Prens Sabahattin Bey Sultan II.Abdülhamid İttihad ve Terakki*, Tarih Yayınları Ercan matbaası, İstanbul, 1964.
- Kutlu S., *Didari Hürriyet Kartpostalları II.Meşrutiyet*, Bilgi Ü. Yayını, İstanbul, 2004.
- Lewis B., *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK. Yayını, Ankara, 1996.
- Midhat A.H., *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hatıralarım*, Bengi yayını, İstanbul 2008.
- Parlar S., *Osmanlı'dan Günümüze Ordu Askeri Modernleşme Yoluyla Bayraksız İstila*, Bağdat Yayını, İstanbul, 2007.
- Ramsaur E.E., *Jöntürkler 1908 İhtilalinin Doğuşu*, çev.Muhsin Önel Mengüşoğlu, Pınar yayını, İstanbul, 2004.
- Sönmez B.İ., *İttihat ve Terakki Dönemi Arnavut Muhalefeti ve Arnavut Ulusal Hareketi*, YKY., İstanbul, 2007.
- Turfan M.N., *Jön Türklerin Yükselişi-Siyaset Askerler ve Osmanlının Çöküşü*, Alkım yayını, İstanbul, 2005.
- Ular A., Insabato E., *Sönen Hilal Türk Sırlarının Perdeleri Aralanıyor*, Tarih Encümeni yayını, İstanbul, 2008.
- Yalçın M., *Jön Türklerin Serüveni*, İlke Yayınları, İstanbul, 1994.
- Yiner A., "Müşir Recep Paşa'nın Askeri ve Siyasi Hayatı (1842-1908)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2006.